

KUNSTSCHILDER JAN KRUIJSEN

Frank van Doorn (auteur)
Christ van Eekelen (tweede lezer)
8 september 2015

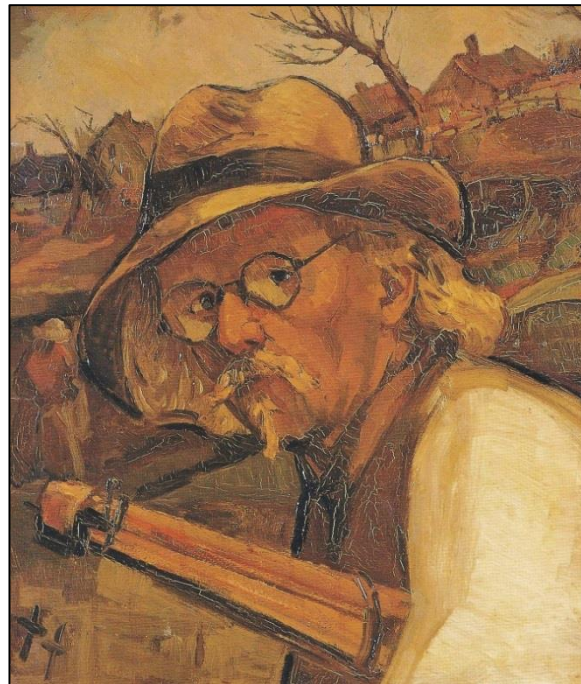
Samenvatting

De Brabantse kunstschilder Jan Kruijzen werd in 1874 in Liempde geboren. Zijn jeugd bracht hij door in Lennisheuvel, om na zijn huwelijk in 1897 achtereenvolgens in Tilburg en Eindhoven te wonen. In deze periode vestigde hij zijn reputatie als schilder van landschappen, dorpsgezichten, portretten en religieuze thema's, maar desondanks bleef hij in armoede leven. Van 1915 tot 1924 voerden zijn omzwervingen hem door Oost-Brabant, Limburg en het toenmalig Duitse Silezië. Van 1924 tot vlak voor zijn overlijden in 1938 woonde Kruijzen in Oirschot, waarmee hij tegenwoordig nog sterk wordt geassocieerd en tevens begraven ligt.

Kruijzen was een autodidactisch schilder wiens stijl aanvankelijk raakvlakken vertoonde met het impressionisme en later met het gewaagdere expressionisme. Met zijn werken zocht hij naar de authenticiteit en ongedwongenheid die volgens hem ontbrak in de modieuze kunst van zijn tijd. Uit zijn grote aantal werken spreekt zijn diepe gelovigheid, waardering voor het harde boerenleven en voorliefde voor het Brabantse land.

1. Jeugdijaren en eerste huwelijk

Johannes ('Jan') Kruijzen werd op 9 oktober 1874 geboren in een arbeiderswoning in de buurtschap Vrilkhoven in Liempde, vlakbij Landgoed Velder.¹ Hij was de oudste zoon van spoorbeambte Petrus Kruijzen (1841-1921) en dienst eerste vrouw Antonia van der Loo (1847-1883). Eind 1875 verhuisde de familie naar Lennisheuvel, waar ze het nog bestaande pand Lennisheuvel 60 betrokken. Antonia overleed er op 18 april 1883, waarna Petrus hertrouwde met Theodora van Strijp. Uit dit tweede huwelijk zouden nog een dochter en drie zoons volgen. Daarnaast bracht Theodora uit haar eigen eerdere huwelijk ook nog een aantal oudere kinderen in huis. Als kind werd Kruijzen omschreven als 'gevoelig': stil, teruggetrokken en snel overstuur.² Hij liet echter al op vroege leeftijd zien kunstzinnig te zijn. Als kind schilderde en tekende hij veel. Hij hoefde echter niet te rekenen op veel bijval van thuis: Kruijzen herinnerde zich dat zijn stiefmoeder, waar hij het niet goed mee kon vinden, geen waardering kon opbrengen voor zijn artistieke aanleg. Zijn pogingen om te schilderen werden door haar gedwarsboomd door materiaal af te pakken en zijn werk te

Zelfportret met veldezel, omstreeks 1925.
Portret verschenen als omslag van de expositie-catalogus "Jan Kruijzen in Oirschot",
Foto: Kruijzenstichting, Oirschot, 1974.

¹ Op de locatie van het huidige pand op Hoekstraat 7. Het oorspronkelijke huis is begin twintigste eeuw gesloopt.

² J. Kuipers, *Het leven van Jan Kruijzen*, z.p., 2011, p.1.

vernielen.³ Het meeste vernietigde Kruijzen echter zelf omdat hij door gebrek aan materiaal stukken moest overschilderen. Hij schilderde met alles wat hij tegenkwam en kon gebruiken. Eigen materialen, verf, kwasten, doek of hout, had hij nog niet, dus schilderde hij op deuren en muren met behulp van een zelfgemaakte verf die na korte tijd opdroogde en afbrokkelde. Later kreeg hij wel de beschikking over beter materiaal.⁴

Opgeroepen tot de dienstplicht, trad Kruijzen in 1893 in dienst bij het Zesde Regiment Infanterie, en werd in Geertruidenberg gelegerd met de Derde Compagnie van het Vijfde Bataljon.⁵ Na zijn terugkeer kon hij thuis niet meer aarden vanwege het dominante karakter van zijn stiefmoeder en in plaats daarvan trok hij in bij een tante in Boxtel. Kruijzen nam vervolgens verschillende kleine baantjes aan om in zijn levensonderhoud te voorzien. Zo was hij voor korte tijd werkzaam als opzichter in een wasserij, om vervolgens aan het werk te gaan bij schildersatelier *Peinture Bogaerts*, waar ook andere aankomende kunstschilders als Pierre Janssen actief waren. Omdat de manier van werken hem daar niet beviel – hij schreef denigrerend over de vernieuwde kopieertechnieken die bij Bogaerts werden toegepast – verliet Kruijzen het atelier na een klein jaar weer.⁶ Dit was de enige keer dat hij in aanraking kwam met iets van opleiding tot schilderen. Kruijzen zou geen verdere scholing genieten en als autodidact zichzelf de technieken proberen eigen te maken om zijn favoriete thema's op het doek vast te leggen. Het veroordeelde hem echter wel tot een leven van voortdurende, vaak zelfs diepe armoede.

Op 29 november 1897 trouwde Kruijzen met Barbara van Dijk (1878-1915) en samen betrokken ze een huis aan de Mijlstraat in Lennisheuvel. Uit dit huwelijk zouden zestien kinderen volgen, waarvan er zeven de volwassenheid haalden. De overige negen kinderen werden niet ouder dan acht jaar: de meeste van hen stierven aan ondervoeding en ziekte ten gevolge van de povere levensomstandigheden waarin ze waren geboren.

Kruijzen was de eerste van wat niet alleen een artistieke, maar ook een godsdienstig actieve en Frankrijk-georiënteerde familie werd. Antoon (1898-1977) en Maria (1899-1988) volgden hun vader in zijn voetsporen als kunstschilders. Antoon vestigde zich reeds in de jaren twintig in Frankrijk, waar hij als kunstschilder internationale bekendheid genoot. Antoons eigen zoon Bernard (1933-2000) werd baritonzanger en diens zoon André (1967) is beeldend kunstenaar in Den Haag. Jans zoons Pieter (1906-1978), Henri (1913-1972) en Johan (1914-1981) zijn allemaal voor korte of langere tijd het klooster ingegaan. Pieter en Johan zijn uiteindelijk ook naar Frankrijk vertrokken, waar beide als priester actief waren.

2. Kruijzen als herboren christen

In 1900 verhuisde de familie Kruijzen naar het Piusplein in Tilburg. Hier maakte Kruijzen in mei kennis met pater Alexius van het Missiehuis van de Paters der H.H. Harten. Alexius overhandigde hem een boekje over O.L.V. van Lourdes waar Kruijzen aanvankelijk niets mee deed. Antireligieus als hij op dat moment was, had hij niets met de rooms-katholieke kerk die hij beschouwde als een samenzwering om de hardwerkende boerenbevolking kort en dom te houden. Na twee dagen nam hij het boekje echter toch ter hand. Tot zijn ontzetting ervoer hij het als een enorme openbaring. Naar eigen zeggen draaide hij al lezende steeds meer bij en tegen de tijd dat hij het boekje had uitgelezen, was Kruijzen een herboren christen geworden die zijn verdere leven in dienst stelde van zijn geloof.⁷ Kruijzen was daarin niet alleen. Internationaal heerste onder katholieke geestelijken, intellectuele en kunstenaars grote

³ Kuipers, *Het leven van Jan Kruijzen*, p.1.

⁴ Ibidem.

⁵ Gegevens zoals vermeld bij de *carte de visite* van Jan Kruijzen in uniform (1893), opgenomen in documentatie Kruysenhuis, Oirschot.

⁶ H. Wijsbek, *Over Jan Kruysen. Herinneringen aan den genialen kunstenaar Jan Kruysen, door zijn vriend*, z.p., 1939, p. 122.

⁷ Wijsbek, *Over Jan Kruysen*, p. 131.

bezorgdheid om wat werd gezien als het dramatische verval van het geestelijke gezag van de katholieke kerk. Reeds voor de Eerste Wereldoorlog, maar vooral daarna was er internationaal in katholieke intellectuele kringen sprake van een 'reveil' dat door personen als Kruijzen actief werd uitgedragen om een intact katholiek geloof voor de twintigste eeuw te waarborgen.⁸

Vanaf dat moment ging Kruijzen veelvuldig religieuze thema's schilderen: in het bijzonder heiligenportretten en portretten van verdienstelijke katholieke geestelijken. In zijn werken keren regelmatig verwijzingen terug naar christelijke thema's, het lijden van Christus en de verering van Maria. Belangrijk voor Kruijzen was dat zijn geloof hem optimistisch hield ondanks zijn armoede. Zijn diepe gelovigheid keerde ook terug bij zijn waardering voor het authentieke plattelandsleven in Brabant, waar in zijn voorstelling de hardwerkende boeren over waren geleverd aan de elementen en aan Gods genade, en zo 'het echte leven' leefden.

Kruijsens gelovigheid begon al snel obsessieve trekken te vertonen. Tijdens Kruijsens leven was het katholicisme nog van grote invloed op het dagelijkse leven van de meeste boeren en dorpelingen in Noord-Brabant, maar Kruijsens geloofsijver werd zelfs vanuit deze traditionele omgeving met verbazing gadeslagen. Het leidde ertoe dat Kruijzen zijn hele leven lang als een zonderling persoon werd gezien die (ironisch genoeg) niet werd begrepen door de boeren die hij juist zo prees vanwege hun nuchterheid en gelovigheid.⁹

3. Leven en dood in de Oude Toren

De Oude Toren van Woensel in 2013.

In de jaren '50 is de aula op de voorgrond aangebouwd.

Foto: Huub van Doorn, 2013.

In 1905 verhuisde Kruijzen met zijn gezin naar de Boschdijk in Woensel, tegenwoordig in Eindhoven. Daar zou hij tot 1 mei 1911 blijven wonen. Op die dag werd hij met zijn gezin wegens achterstallige huur uit huis gezet, maar met de hulp van enkele buurtgenoten vond hij diezelfde dag nog onderdak in de verlaten Oude Toren van Woensel. De torenruimte was echter nauwelijks geschikt voor bewoning en het leven was er voor het gezin Kruijzen hoogst oncomfortabel en ongezond.

Kruijzen probeerde ondertussen met weinig succes een inkomen uit zijn schilderen te vergaren voor zijn gezin. Omdat hij naar de mening van zijn cliënten hoge prijzen voor zijn werk vroeg, zo merkte hij zelf op, werden zijn pogingen om iets te verkopen vaak met hoon begroet.¹⁰ Hij gebruikte zijn schilderijen ook om rekeningen te vereffenen, maar dat werd vaak geweigerd. De rest van zijn leefde probeerde hij zo aan de kost te komen en dat resulteerde in circa vijfendertighonderd werken, waarvan hij een groot deel dus als vorm van betaling of in opdracht had gemaakt. Binnen een week

⁸ Ernest Hello, Jacques Maritain, Paul Claudel en Léon Bloy worden door J.M. Hagemeyer genoemd als de belangrijkste katholieke filosofen die Kruijzen op dit vlak hebben beïnvloed. J.M. Hagemeyer, *Jan Kruijzen in Oirschot. Een unieke expositie van werken uit die periode in de hal van het gemeentehuis van Oirschot, van 6 t/m 27 september 1988*, Oirschot, 1988, p. 3.

⁹ J.M. Hagemeyer, *De "mens" Jan Kruijzen*, Oirschot, 1988, p. 5.

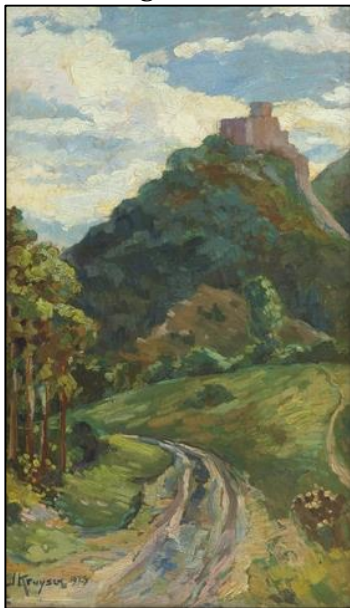
¹⁰ Wijsbek, p. 123.

stierven in de Oude Toren twee van zijn kinderen aan ziekte of ondervoeding; Franciscus van negen en Johannes van zes, achtereenvolgens op 12 en 19 maart 1914. Op 25 april 1915 stierf ook Kruijsens vrouw Barbara in het kraambed, samen met haar zestiende kind dat na enkele minuten overleed.¹¹ Ze werden ieder na hun overlijden kort opgebaard op ladders in de Toren; een motief dat als symbool van de dood – als variant op Jacobs ladder naar de hemel – later met name in het werk van Antoon Kruijsen veelvuldig terugkeerde.¹²

Kruijsen verliet de Toren later datzelfde jaar nog. Een verder anoniem gebleven ‘joodse zakenman’ uit Zutphen had hem het enorme bedrag van zevenhonderd gulden geboden voor een aantal van zijn werken, waardoor Kruijsen in staat was om zijn kinderen in verschillende tehuizen onder te brengen en zelf naar Heeze te vertrekken.

4. Omzwervingen in Brabant, Limburg en Silezië

Van 1915 tot 1921 had Kruijsen geen langdurig vaste verblijfplaats, maar zwierf hij rond in Oost-Brabant en Limburg. Hij verbleef afwisselend in Heeze, Weert, Meijel, Roermond en Valkenburg, en keerde nu en dan voor korte tijd terug naar Boxtel waar hij bij kennissen verbleef. In 1917 was Kruijsen betrokken bij de oprichting van de Eindhovense schildergroep *De Kempen*, maar hier werd spoedig niets meer van vernomen.¹³ Vanaf dat jaar was hij met name in Limburg actief. In Valkenburg kwam Kruijsen via de oprichter-eigenaar van de Valkenburgse steenkoolmijn Emile Caselli in aanraking met kunsthandelaar Henri Wijsbek waarmee hij al gauw goed bevriend raakte en een jarenlange correspondentie begon. Kruijsen werd iets van een protegee van Wijsbek die niet alleen begaan was met zijn lot, maar in hem ook een begaafd kunstenaar zag.¹⁴

Silezisch landschap, met vermoedelijk de kasteelruïne van Kynast (thans Chojnik), bij Oberschreiberhau, 1923. Herkomst onbekend.

De museumzaal van het Steenkoolmijnmuseum in Valkenburg, in juli 1924 versierd met portretten door Jan Kruijsen. Foto: Rini van Oirschot, 2015.

¹¹ P. Thoben, toespraak bij opening tentoonstelling ‘Jan, Antoon en Maria Kruijsen in Oirschot en omgeving, Oirschot, 1997.

¹² Antoon en Maria Kruijsen herinnerden zich hun jeugd in de Oude Toren als uitermate hard en zelfs traumatisch.

¹³ Thoben, toespraak bij opening tentoonstelling.

¹⁴ Wijsbek, pp. 9-11.

In 1921 vertrok Kruijzen naar het Duitse Neder-Silezië (het hedendaagse zuidwesten van Polen) waar hij in Oberscheiberhau (thans Szklarska Poręba) verbleef. Deze kunstenaarskolonie in het Reuzengebergte, vlakbij de grens met Tsjechoslowakije, was befaamd om haar natuurschoon en werd door kunstenaars uit geheel Europa bezocht. Kruijzen heeft ook hier het landschap en zijn favoriete plattelandstaferelen vastgelegd. In 1923 verhuisde Kruijzen naar het kleine kuuroord Bad Dirsdorf (thans Przerzeczyn Zdrój), ruim honderdtwintig kilometer ten oosten van Oberschreiberhau. Hier huwde hij voor de tweede maal, met Martha Maria Menzel (1889-1949), een oorlogsweduwe met een dochter¹⁵ uit een eerder huwelijk.

De diepe naoorlogse crisis waarin Duitsland op dat moment verkeerde, beïnvloedde sterk Kruijsens perceptie van het land dat hij “koud en moedeloos” noemde en de bewoners “leeg en liefdeloos”.¹⁶ Het vervulde hem ook met sterke heimwee naar Brabant. Met zijn tweede vrouw en stiefdochter bleef Kruijzen tot het voorjaar van 1924 in Silezië wonen, waarna hij terugkeerde naar Nederland. In juli 1924 verbleef Kruijzen voor enige weken in Valkenburg, waar hij op verzoek van Caselli een onderaardse zaal van het steenkoolmijnmuseum aan de Daalhemerweg met houtskoolportretten van Limburgse notabelen versierde.

5. De Oirschotse jaren

Na zijn opdracht in Valkenburg was Kruijzen eind juli 1924 weer terug in Noord-Brabant, waar hij zich definitief vestigde in Oirschot. Hier zou hij tot vlak voor zijn overlijden in 1938 blijven wonen. Kruijzen betrok in de buurtschap Boterwijk een gedeelte van de boerderij ‘In den Haag’, tegenwoordig aan de Fluterd. Hier liet Jan een eigen atelier bouwen waar hij zijn zich volledig aan zijn schilderwerk kon overgeven. Op het moment dat Kruijzen in de Boterwijk verbleef, was de Fluterd een deel van het kerkpad dat de Sint-Petruskerk van Oirschot rechtstreeks verbond met de kapel van de Heilige Eik op Landgoed De Baest. Kruijzen woonde zodoende langs een pad dat intensief werd gebruikt door kloosterlingen en pelgrims, en kon daardoor thuis regelmatig geestelijk bezoek ontvangen.¹⁷ Kruijzen heeft nergens langer op dezelfde plaats gewoond dan in Oirschot en het is met deze plaats waarmee hij sindsdien het nauwst wordt geassocieerd. Lokaal stond hij bekend als “unnun aorige”, een eigenaardige door zijn openlijke geloofsijver, zijn vastberadenheid om ondanks zijn povere levensomstandigheden te blijven schilderen, en door zijn karakteristieke, bijna zeventiende-eeuwse voorkomen met puntbaardje, breedgerande hoed, mantel en gespschoenen.¹⁸

Het huis van de schilder, de boerderij ‘In den Haag’ in de Boterwijk, Oirschot, omstreeks 1925. Foto: Museum Kruijzenhuis, Oirschot.

¹⁵ Johanna ‘Hanna’ Kruijzen-Menzel (1910-1979).

¹⁶ ‘Tentoonstelling in museum Kruijzenhuis’, in: Oirschots weekjournaal, 1 april 1997.

¹⁷ Hagemeijer, *De “mens” Jan Kruijzen*, pp. 2-3.

¹⁸ Ibidem, p.5.

Gezicht op Oirschot vanaf de Oude Grintweg, omstreeks 1925.
Foto: Museum Kruijshuis, Oirschot.

Op bescheiden schaal schreef en dichtte Kruijssen ook. In 1933 publiceerde hij zijn belangrijkste geschreven werk *Het Boek. Gedachten en beelden*, waarin hij op idiosyncratische wijze inzage biedt in zijn levens- en kunstfilosofie. Niet alleen staan hierin een groot aantal van zijn schilderijen en tekeningen in afgebeeld, maar ook een aantal van zijn gedichten, waarin hij opnieuw blijkt geeft van zijn diepe gelovigheid en voorliefde voor het Brabantse platteland. Ofschoon het hem er niet van weerhield, bracht de publicatie van dit – voor die tijd zeer luxueus uitgevoerde – werk hem opnieuw in diepe financiële problemen.¹⁹

Kruijssen overleed na een kort ziekbed op 6 oktober 1938 in het (inmiddels gesloopte) Sint-Josephziekenhuis in Eindhoven, drie dagen voor zijn vierenzestigste verjaardag. Omdat Kruijssen van tevoren geen teken van ziekte vertoonde, kwam zijn dood als een verrassing voor zijn omgeving. Hij werd begraven op het kerkhof van de Sint-Petrusparochie in Oirschot.

6. Thematiek en filosofie

Kruijssen sprak en schreef uitgebreid over zijn levensfilosofie en perceptie van het kunstenaarschap. *Het Boek* biedt hierover het meest volledige beeld, maar zijn opvattingen komen ook terug in de thematiek van zijn werk. Voorop kan gesteld worden dat Kruijssen de zintuiglijk waarneembare wereld op een zo ongedwongen mogelijke manier vast probeerde te leggen. Hij was van mening dat veel kunstenaars van zijn tijd (en eerder) kunst rondom een bepaalde symboliek maakten, terwijl bij zijn idee van ‘oprechte kunst’ de symboliek juist in dienst stond van de ongedwongen geuite kunst. Hij was dan ook afkerig van meer geabstraheerde of allegorische voorstellingen waarin het idee of de emotie belangrijker is dan de voorstelling.²⁰

Kruijssen was wars van wat modieus was om te schilderen. Conventies beschouwde hij als hinderlijk en ongemeend, en om deze reden kon hij moeilijk een gevestigde kunststroming volgen. Vaak liet Kruijssen ook zijn minachting blijken voor de algemene opinie van kunstcritici. Volgens hem was er te veel sprake van dat ‘burgers’ elkaar napraten wat goede smaak of echte kunst was.²¹ Dat vermoordde naar zijn idee de authentieke kunst, want het was banaal geworden. Kunst werd volgens Kruijssen daarom intrinsiek waardeloos als het in geldelijke zin kostbaar werd.²² Dit verzet tegen de gevestigde kunstwereld was echter niet noodzakelijk bedoeld om zijn eventuele gebreken als autodidact te verbloemen, of om zichzelf als financieel onsuccesvol kunstenaar te rechtvaardigen.

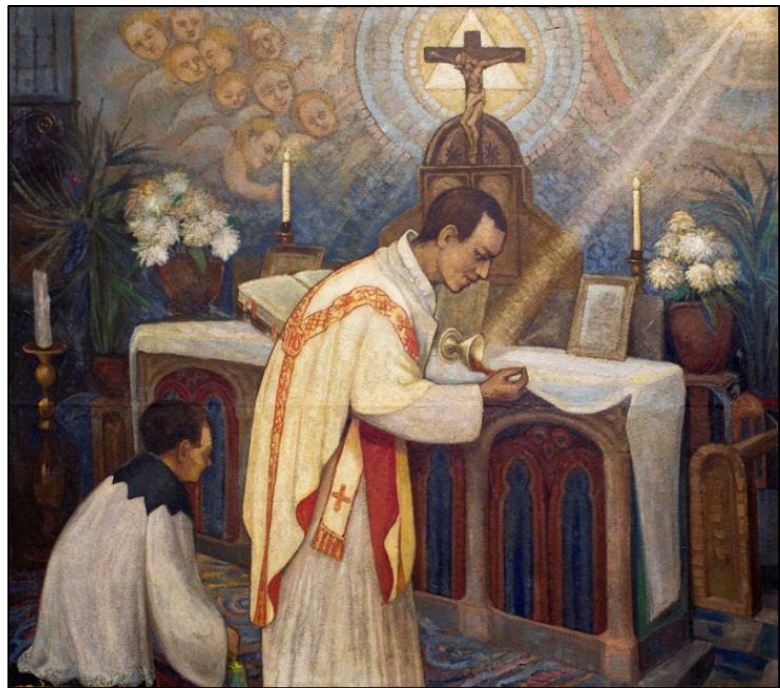
¹⁹ H. Remmen, ‘Zomaar wat herinneringen aan Jan Kruijssen’, in: *Omkijken*, bisdomblad 23 augustus 1974, p.11.

²⁰ J. Kruijssen, *Het Boek. Gedachten en beelden*, Tilburg, 1933, pp. 26-30 en 34-38.

²¹ Kruijssen, *Het Boek*, pp. 40-46.

²² P. Henricus, ‘Interessant!’ in: *Christus Koning. Weekblad van de Nederlandsche Provincie der Capucijnen en hare Missies*, 6^e jaargang, nr. 17, 25 april 1934.

Bovendien was het niet zijn primaire intentie om roem te verwerven met zijn kunst; hij wist dat die kans in zijn vakgebied uitermate gering was. Wel had hij gehoopt dat enige erkenning hem in staat stelde om zijn gezin te onderhouden, wat dus nauwelijks het geval was, en dat hij met zijn kunst andere mensen kon inspireren om het katholieke geloof weer te omarmen.²³ Desondanks werd Kruijzen weleens verdacht van valse bescheidenheid: immers wilde hij zichzelf weleens beschouwen als een miskend genie en het slachtoffer van zijn eigen discipline.²⁴

Het Heilig-Bloedwonder, omstreeks 1925, collectie Museum Boxtel. Foto: Rini van Oirschot, 2014.

Het katholieke geloof is het overkoepelende thema dat in veel van zijn werken latent of manifest aanwezig is. Dit is onmiddellijk zichtbaar in zijn afbeeldingen van heiligen en verdienstelijke geestelijken, maar impliciet is het ook aanwezig in zijn boerenportretten. Hij had grote lof voor wat hij beschouwde als de authenticiteit, nuchterheid en tevredenheid van de (Brabantse) boeren. Vrij als ze volgens hem waren, maar toch “overgeleverd aan de elementen en altijd omhoog kijkend naar God”, vertegenwoordigden ze voor hem “het echte leven”. Volgens Kruijzen was dat uiteindelijk het leven – “de grootste kunst” – en hij beschouwde zichzelf als kunstenaar pas geslaagd als hij die zo getrouw mogelijk wist vast te leggen.²⁵

Godsdienst, eenvoud, de natuur en het maken van kunst waren in Kruijsens voorstelling nauw met elkaar verweven. Het bedrijven van kunst was voor hem een religieuze daad op zich: door kunst meende hij God het beste te kunnen dienen. Hij geloofde niet in “*l’art pour l’art*”: het loven van de Goddelijke creatie was volgens Kruijzen de fundamentele bestaansreden van de kunst.²⁶ Kruijzen beschouwde daarom al zijn kunst als inherent religieus, ongeacht het onderwerp. Religieuze kunst was volgens hem niet noodzakelijk kunst met een religieus thema, maar kunst die vanuit een “christelijke gedachte” was geschilderd. Als de aandacht bij God, Jezus of Maria was, dan was de kunst al vanzelf christelijk.²⁷

Sterker nog, naar Kruijsens mening diende expliciet religieuze kunst het geloof juist niet goed: er ging naar zijn idee weinig echte gelovigheid uit van bijvoorbeeld de naakte, gespierde lijven van Michelangelo in de Sixtijnse Kapel. Dat meende hij beter te zien in de minder gecompliceerde middeleeuwse kunst, omdat mensen naar zijn idee van zichzelf toen veel religieuzer waren, en kunstenaars niet werden afgeleid door het streven naar ruimtelijke of

²³ Hagemeyer, “Jan Kruijzen in Oirschot”, p. 4.

²⁴ Zie bijvoorbeeld: Kruijzen, *Het Boek*, pp. 40-46 en 130-134.

²⁵ F. van Galen, ‘Voor Jan Kruijzen was schilderen een heilig moeten’ in: *De Sleutel*, januari 2001, pp. 4-5/Kruijzen, *Het Boek*, pp. 32-38.

²⁶ Ibidem, pp. 108-114.

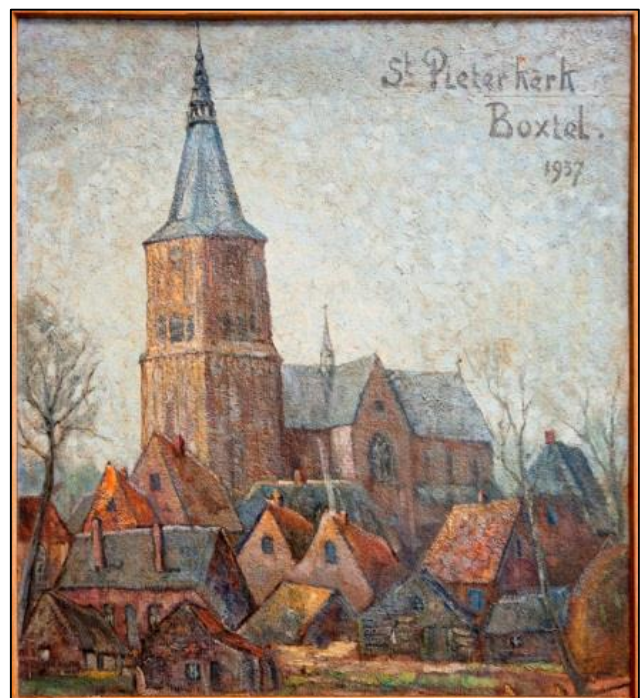
²⁷ Ibidem, pp. 52-54.

anatomische correctheid. Hun kunst zou dus ook automatisch veel meer in het teken van het geloof staan.²⁸

Kruijzen stond bekend als een energiek en levenslustig persoon die door zijn religiositeit optimistisch in het leven stond. Hiervan gaf hij niet alleen blijk in *Het Boek*, maar ook in zijn correspondentie met Henri Wijsbek en de gesprekken die hij in Oirschot aanging met bezoekende paters en bewonderaars. Hij liet regelmatig blijken gelukkig en vreugdevol te zijn met het weinige dat hij had.²⁹ Niettemin had een leven in armoede en met veel jong gestorven kinderen hem continu herinnerd aan de vergankelijkheid van het leven. Op verschillende van zijn zelfportretten staan expliciete verwijzingen naar de dood: “ik ben bezig met sterven”, “de dood is groot” en “leeft om te sterven”. Dergelijke verwijzingen gaven uitdrukking aan dit besef. De dood was onvermijdelijk, dus volgens Kruijzen was het gezonder om het volledig te omarmen; dat maakte het heengaan op termijn iets wat hem geen vrees meer inboezemde, maar de lotsvervulling waar hij naar uit kon kijken.³⁰

Brabantse boerin, 1923, collectie J. van Rooij.
Foto: Rini van Oirschot, 2014.

St. Pieterkerk, Boxtel, 1937, collectie Museum Boxtel.
Kruijsens interpretatie van de Boxtelse Sint-Petrus. Let vooral op de afwijkende verhoudingen van de lantaarn en de ui bovenop de toren. Foto: Rini van Oirschot, 2014.

7. Commentaren

Vanuit de wereld van de ‘formele kunst’ werd tijdens zijn leven en daarna weinig gereageerd op Kruijsens werk. Zijn oeuvre stond sterk in de schaduw van dat van zijn zoon Antoon, en het wordt vaak nog uitsluitend tegen het licht van Antoons werk gewaardeerd. Slechts een enkele kunstcriticus, Louis Knuvelde, heeft zich over Jan Kruijzen uitgelaten en opgemerkt dat de reacties op zijn werk zeer uiteenlopen. Waar de een Kruijzen vooral als een plaatselijke curiositeit beschouwt, wordt hij door de ander als ronduit geniaal beschouwd die onder de

²⁸ Ibidem, pp.56-58 en 92.

²⁹ Wijsbek, *Over Jan Kruijzen*, passim.

³⁰ Kruijzen, *Het Boek*, pp. 162-172.

juiste omstandigheden nationaal door had kunnen breken.³¹ Echter, ook de commentators die Kruijzen hoog waarden, hebben opgemerkt dat zijn werk van wisselende kwaliteit is en dat hij op sommige vlakken wel degelijk geprofiteerd zou hebben van formele scholing. Kruijzen werkte namelijk vaak gehaast en bleef consequent dezelfde fouten maken op anatomisch en proportioneel vlak. Over het algemeen genomen werden zijn Brabantse landschappen en portretten hoger gewaardeerd dan zijn expliciet religieuze en symbolische kunst.³² Een volledig objectieve waardering van Kruijsens kunst werd bovendien bemoeilijkt – en in dat opzicht is Kruijzen niet uniek – door het feit dat zijn kunst nauwelijks los van zijn persoon en levensloop werd gezien. De kunstcritici en leerlingen die zijn kunst hoog waardeerden, kenden Kruijzen doorgaans persoonlijk en dus ook de filosofie achter zijn werk en de ontberingen die hij had geleden.³³

8. Stijl en invloed

Omdat Kruijzen autodidactisch was, kan zijn stijl moeilijk tot een bepaalde stroming of school gerekend worden. Een formele ‘Brabantse school’ bestond er niet, hoewel het soms als onofficieel begrip wordt gebruikt voor verschillende Brabantse kunstschilders (waaronder Kruijzen) die vanuit een vergelijkbare culturele achtergrond werkten. Deze ‘school’ kenmerkte zich door een voorliefde voor het authentieke Brabantse land en het Brabantse boerenleven, vaak in reactie op de oprukkende verstedelijking en industrialisatie.³⁴ Door zijn kunst trachtte Kruijzen ook een bijdrage te leveren aan de internationale heropleving van het katholicisme vanaf de late negentiende eeuw waar hij zich sterk mee identificeerde, en welke onmiddellijk weer in gevaar kwam door de wijdverbreide desillusie van na de Eerste Wereldoorlog.³⁵

Kruijzen was zich er goed van bewust dat zijn beroep hem niet rijk zou maken. Het stak hem dat de dood kennelijk een voorwaarde was om succesvol te zijn als kunstenaar. Kruijzen ondervond persoonlijk dat kunsthandelaars doorgaans meer waarde hechtten aan de naam van de schilder dan aan het werk zelf. Hij beschreef een ontmoeting met een welgestelde handelaar die vol lof was over zijn werk en hem zelfs geniaal noemde, om vervolgens niets van zijn werk te kopen, omdat zijn handtekening nog niets waard was. Kruijzen interpreteerde dit alsof hij nog niet dood genoeg was.³⁶ Tijdens zijn leven heeft Kruijzen buiten zijn eigen kring nauwelijks erkenning voor zijn werk mogen ontvangen; ook na zijn dood is Kruijzen vooral een plaatselijke, in plaats van een nationale bekendheid geworden (dit in tegenstelling tot zijn zoon Antoon).

De vergelijking met Vincent van Gogh is snel gemaakt, en Kruijzen identificeerde zich sterk met die andere schilder waar hij veel bewondering voor had, en die (zoals Kruijzen ook voor zichzelf vreesde) pas na zijn dood erkend werd als getalenteerd kunstenaar. Van Gogh durfde het volgens Kruijzen aan om – net als hem zelf – de platgetreden paden te verlaten.³⁷

Kruijsens kunst raakte niettemin in de jaren dertig onder Tilburgse studenten voor enige tijd in zwang, omdat hij juist zo bewust niet-academisch was. Als schilder werd hij door zijn bewonderaars neergezet als een boegbeeld van ongedwongen artistieke uiting. Kruijzen

---

³¹ Zoals ook opgemerkt door oud-leerling Peer van de Molengraaf. ‘Oud-leerling: Kruijsens hadden heel ver kunnen komen. Museum voor ‘Oirschotse’ schilders’, Oirschots Nieuwsblad, 1997.

³² Zie bijvoorbeeld: Henricus, “Interessant!”, en ‘Van de Molengraaf exposeert in Oirschot: “Kruijzen veranderde zelfs mijn naam”’, in: *Eindhovens Dagblad*, 21 mei 1997, p. 17.

³³ T. van de Griendt, ‘Jan Kruijzen als kunstenaar’ in: *Brabantia*, vermoedelijk najaar 1974/voorjaar 1975, pp. 174-177.

³⁴ J.C.M. van der Schoot, Toespraak bij gelegenheid van de opening van de Jan Kruijzen tentoonstelling, vrijdagavond 13 oktober 1978, Knegsel.

³⁵ Hagemeyer, “*Jan Kruijzen in Oirschot*”, p. 4.

³⁶ Kruijzen, *Het Boek*, p. 106.

³⁷ Ibidem, p. 36. Kruijzen was anderzijds zeer kritisch over Paul Cézanne, die hij negatief tegen Van Gogh afzette.

stichtte ook zelf geen school; als schilder wilde hij onafhankelijk blijven en toonde hij geen interesse om zich als een formele leermeester op te werpen. In Oirschot stond hij er wel voor open dat studenten hem vrijblijvend kwamen opzoeken om met hem te schilderen en te discussiëren.³⁸ Kruijzen kon zich naar eigen zeggen namelijk goed voorstellen dat studenten zelf eens genoeg zouden krijgen van het keurslijf waarin ze naar zijn idee werden gedrukt. Zijn bekendste leerlingen zijn Martin Roestenburg (1909-1966) die qua stijl en thematiek duidelijke verwantschap met Kruijzen vertoont³⁹; en Peer van de Molengraft (1922-2014), de 'hofschilder van de twintigste eeuw' die in de jaren zestig en zeventig voor internationale bedrijven portretten vervaardigde van verschillende regeringsleiders en staatshoofden.⁴⁰

---

³⁸ Remmen, 'Zomaar wat herinneringen aan Jan Kruijzen', p.11.

³⁹ Zie bijvoorbeeld: <http://www.kerknet.be/microsite/habla/content.php?ID=16360> en <http://www.eindhoveninbeeld.com/foto.php?foto=29509>.

⁴⁰ http://www.eindhoven-encyclopedie.nl/index.php/Peer_van_den_Molengraft.

Literatuur en publicaties

- BRESSER, J.P., 'Een gevoelsmens zoals je ze vandaag niet meer tegenkomt', in: *De Volkskrant*, 3 augustus 1974;
- GALEN, VAN, F., 'Voor Jan Kruijzen was schilderen een heilig moeten' in: *De Sleutel*, januari 2001, pp. 4-5;
- GRIENDT VAN DE T., 'Jan Kruysen als kunstenaar', in: *Brabantia*, vermoedelijk najaar 1974/voorjaar 1975;
- HAGEMEIJER, J.M., "*Jan Kruijzen in Oirschot*". Een unieke expositie van werken uit die periode in de hal van het gemeentehuis van Oirschot, van 6 t/m 27 september 1988, Oirschot, 1988;
- —, 'De "mens" Jan Kruijzen', Oirschot, 1988;
- HENRICUS, P., "Interessant!" in: *Christus Koning. Weekblad van de Nederlandsche Provincie der Capucijnen en hare Missies*, 6^e jaargang, nr. 17, 25 april 1934;
- KRUIJZEN, J., *Het Boek. Gedachten en beelden*, Tilburg, 1933;
- KUIPERS, J., *Het leven van Jan Kruijzen*, z.p., 2011;
- LAARHOVEN, VAN, J., *Introductie bij Expositie "Jan Kruijzen" (1874-1938)*, Oirschot, 1974;
- MARTIN, V.C., *Recensie van Het Boek*, z.p., z.j.;
- REMMEN, H., 'Zomaar wat herinneringen aan Jan Kruijzen' in: *Om kijken*, bisdomblad, 23 augustus 1974, p. 11;
- SCHOOT, VAN DER, J.C.M., Toespraak bij gelegenheid van de opening van de Jan Kruysen tentoonstelling, vrijdagavond 13 oktober 1978, Knegsel;
- STEENKOLENMIJN VALKENBURG, *De Jan Kruysen Galerij*, Valkenburg, 1997;
- WIJSBEK, H., *Over Jan Kruysen. Herinneringen aan den genialen kunstenaar Jan Kruysen, door zijn vriend*, z.p., 1939;
- WOLF, DE, A.A.J., 'Triest leven van een kunstenaar in zijn tijd in beeld. Oirschot gaat de ook in Boxtel bekende kunstschilder Jan Kruijzen herdenken', Boxtel, 1974;
- 'Laatste woorden van Jan Kruysen: "Mijn einde is daar"', in: *Oirschots weekjournaal*, 17 september 1974;
- 'Oud-leerling: Kruysens hadden heel ver kunnen komen. Museum voor 'Oirschotse' schilders', *Oirschots Nieuwsblad*, 1997;
- 'Tentoonstelling in museum Kruysenhuis', in: *Oirschots weekjournaal*, 1 april 1997;
- 'Van de Molengraaf exposeert in Oirschot: "Kruijzen veranderde zelfs mijn naam"', in: *Eindhovens Dagblad*, 21 mei 1997, p. 17.